

"BOSNA JE HRVATSKA".

Osnovni predmet spora između srpske i hrvatske politike do stvaranja Jugoslavije, koji je proizveo animozitete između intelektualaca i prenosio se u stereotipnoj slici i na šire slojeve, odnosio se na pripadnost Bosne i bosanskog stanovništva, pre svega katolika, ali i muslimana. Ovaj spor je proizvodio nedoumice oko same suštine nacije i njene sadržine, a onda i identiteta Hrvata i Srba. Od nastanka zajedničke države, sporadični animoziteti prerastali su u političke sukobe oko uređenja unutrašnjih odnosa. Tražili su se dokazi da je hrvatska istorija "bolja" i "slavnija", da je hrvatski narod kulturniji, da je njegov jezik savršeniji, da su svi stanovnici Hrvatske Hrvati, da su Hrvati zaustavili Turke i spasili Evropu, pa i da su antropološki superiorniji narod. Od stvaranja Jugoslavije može se pratiti nastanak nacionalnih "karakteristika" najneposrednije uslovljenih ponašanjem političkih elita. Međusobni unutrašnji politički odnosi oblikovali su uporedo sa hrvatskim »separatizmom« srpski »hegemonizam«. Istovremeno, dogodilo se upravo ono što s pravom primećuje Predrag Marković: svako je "nastavio da vrši 'transfer' varvarskog stereotipa dalje na Istok, ili jugoistok" (Marković, 2001). Isti mehanizam koji je kod srpskih intelektualaca primenjivan na Bugare, kod hrvatskih intelektualaca primenjivan je na Srbe. Tako je osnova Srba (Bugara) bila slovenska-pozitivna, a razlog što više "ne valjaju" bili su "strani elementi" koji su im se nametnuli kao gospodari (Vlasi Srbima, Bugari Slovenima).

Analizirajući srpske i hrvatske udžbenike do 1914. godine, Čarls Jelavić je došao do niza sličnosti u mitološkoj interpretaciji prošlosti srpskog i hrvatskog naroda, s tom razlikom što su Hrvati sebe videli u kontekstu zapadne civilizacije, a Srbe su percipirali kao "pravoslavne šizmatike koji su poprimili otomanska svojstva". I hrvatski autori su poučavali da su Hrvati "veliki borci i častan narod, koji priskače u pomoć svojim prijateljima", da je to odgovoran i odan narod koji mrzi Otomansko, a ponosan je na Habsburško carstvo. Opisivani su kao čvrsti, ustrajni i plemeniti, kao "čestiti, pravedni i bogobojasni ljudi, koji nikada neće pogaziti svoju riječ", koji su "prolijevali svoju krv širom Evrope radi obrane Carstva". Isti je bio i stereotip da su se Turci najviše plašili Hrvata kao i da su oni odbranili hrišćanstvo, što Jelavić potkrepljuje navodima iz jedne čitanke: "Nikoga se nije plašio Turčin toliko, koliko našega Nikole Šubića", a pogibijom Zrinskoga "poginu najslavniji junak naroda našega" koji je "junačkom smrtju od nevolje spasio ne samo našu carevinu, nego i celo kršćanstvo". Na Krbavskom polju je izginuo "cvijet hrvatskoga plemstva", pa su Hrvati "zbog svoga doprinosa zaslužili slavno ime" i bili "najjači štit i bedem kršćanstva". Navodilo se da "suvremena Evropa bijaše udivljena s tolikoga junaštva, a svjetska povjesnica dobi drugoga Leonidu", pa "smrću Zrinjskoga zasvijetli zvijezda danica kršćanskom svijetu". Bilo je autora koji su tvrdili da su "žitelji Hrvatske i Slavonije gotovo sve sami Hrvati (96%), sa dvije trećine stanovnika katolika i jednom četvrtinom pravoslavnih", kao i onih po kojima "mnogi Hrvati obreda grčko-iztočnoga zovu se sami dandanas također i Srbi", iako su ipak "jedan narod s ostalimi Hrvati, jer govore jednim jezikom hrvatskim". Bosna je opisivana kao "najveća" hrvatska zemlja a njeni stanovnici su "izuzev nešto malo drugih plemena, sami Hrvati". Nadimci kojima su se stanovnici Bosne međusobno nazivali – Muslimani katolike i pravoslavce Vlasima, "što je bio prezriv nadimak za pripadnike druge vjere", hrišćani muslimane Turcima ili Bošnjacima, pravoslavci Hrvate Šokcima ili Latinima, a katolici pravoslavce Šijacima ili Kudrovima – izazivali su nezadovoljstvo kod pojedinih hrvatskih intelektualaca koji su sa žaljenjem pitali "koliko li je to imena za jedan te isti hrvatski narod".

Autori udžbenika istorije su, navodi Jelavić, stavili težište na žrtve koje su Hrvati dali u interesu Srba, pa je stvaran utisak da bi srpski narod imao težu istoriju "da mu nije bilo bratske pomoći od Hrvata". I hrvatski autori su se pozivali na dva prava, istorijsko i etničko, pa je prvo "upotrebljavano u potporu tvrdnji da su određene zemlje prvotno bile naseljene Hrvatima", a drugo je služilo podupiranju prvoga. Bosna, Hercegovina i Crna Gora su u hrvatskim udžbenicima utvrđene kao hrvatske zemlje, a tvrdnje da su Hrvati prvi od slovenskih naroda prihvatili hrišćanstvo i da su bili jedini narod u katoličkom svetu kojem je odobreno da se služi svojim jezikom u bogoslužju "utisnule su se u svijest učenika kao jedinstvene tekovine". Jelavić zaključuje da osnovna nit koja se provlači kroz sve udžbenike u prikazivanju hrvatske istorije glasi da su štetu hrvatskom narodu naneli »sukobi i nesloga među samim Hrvatima«: »Uvijek se činilo da su velmože, iz sebičnih razloga, pristajali uz tuđinsku vlast i potkopavali hrvatsku narodnu moć". Istovetnost stereotipa vidi se i u tumačenju značaja vere u nacionalnom identitetu, pa su Hrvatstvo i katoličanstvo postali "istoznačni pojmovi", a prisutna je bila i glorifikacija sopstvenog jezika uz nipodaštavanje susednih. Tvrdilo se da je Hrvatska imala svoj "čisti narodni jezik" kad Srbi nisu imali književni jezik, odnosno da je na srpskoj strani dugo vladala "mrtva tišina u pogledu književnog rada" i da tek onda, kada su se počeli u hrvatske zemlje seliti "uzkrsnu iznova i njihova književnost" (Jelavić, 1992).

U polemici sa Vukom Karadžićem zbog teksta Srbi svi i svuda, Bogoslav Šulek je sredinom 19. veka tvrdio da Hrvati "svog imena Srbijem nenameću", ali je žalio što ne može i za Srbe "isto kazati". On je govorio da se ćirilici iako je stara zna kada je nastala, dok se početak glagoljice skriva "u nedostižnoj davnini", identifikovao je pojmove "hrvatski" i "slovenski", i tvrdio da je jezik knjiga pisanih "bosanskom ćirilicom" bio jezik hrvatski, a ne srpski. Kao argumente je navodio da su tada "Srbliji pisali njekom smjesom od crkvenoga, ruskoga i srbskoga najrečja, koju su oni serbskim ili serbičeskim jezikom zvali". Verovao je da je i štokavski jezik sve do 19. veka "samo kod Hrvatah cvetao", dok je kod Srba njim "samo prosti narod govorio i sačuvao ga čista, nepokvarena". Tvrdio je da su se Crnogorci "i sami zvali Hrvati" i negirao Vukovu tezu da su se Hrvati posrbili argumentom da Srbi nikada nisu imali političku vlast nad Hrvatima, a ni na "znanstvenom polju niese također Srbi Hrvatima prednjačili", već su Hrvati "prvi svoje štokavsko narječje u knjištvo uveli". Zastupao je stav da su Srbi i Hrvati "jedan narod, jednoga roda i koljena", da su oba "jednako stara i hrabra, slavna i dična", pa im je preporučivao uzajamnu